

De kracht van relationaliteit – Brabantse dagen als werkprogramma

Wim van de Donk¹

‘Ik heb een hoekje in mijn boekenkast waar ik de verslagen van eerdere CSC-congressen bewaar. Wat een kracht zit er in die christelijk-sociale traditie. Ik waardeer de kwaliteit van de reflectie en de verbinding met actuele onderwerpen. Het boek voor 2016 is een rijke publicatie geworden. Het nodigt opnieuw uit deze traditie verder te ontwikkelen.

In 1891 was er ernstige twijfel over de deugdelijkheid van het maatschappelijk gebouw. Kuyper signaleerde dat er in de publieke opinie strijd gevoerd werd over de grondslagen voor een beter gebouw. Strijd is er ook nu, en veel twijfel. Maar zijn ‘architectonische kritiek’ had een constructieve dimensie. Wij kunnen in zijn woorden een uitdaging voor nu lezen.

Duizelingwekkende parallellen

Kuyper schreef zijn rede in een periode die achteraf gezien de opmaat naar WO I was. Daarover las ik onlangs twee interessante boeken. Christopher Clark: *The Sleepwalkers. How Europe went to war in 1914* en Philipp Blom: *Duizelingwekkende jaren*. Clark beschrijft de ‘verwarrende complexiteit’ van het decennium vóór 1914. Hij spreekt van een groeiende bereidheid om oorlog te accepteren, iets waar decennialang naartoe gewerkt was. Clark wijst verder op de ‘welsprekende stilte van het leiderschap’ – er was hier en daar zelfs een begeerte naar oorlog – en op de opzwepende werking van de toenmalige media.

Veel hiervan is herkenbaar in onze tijd. Met welk recht zeggen wij: ‘Dat zal ons niet overkomen?’ Is het niet al begonnen? Zijn we wel sterk genoeg om dat te zien, en om een ‘architectonisch-kritische’ tegenstem te laten horen? Toch is er geen grond voor pessimisme. Er liggen enorme kansen.

De kracht van verbondenheid brengt de christelijk-sociale traditie in beeld en zet langs vele lijnen uiteen wat nodig is. Ik herken die kracht van het relationele in ‘onze’ Brabantse dagen: optochten met praalwagens waaraan buurten samen bouwen. Dat bouwen is het meest betekenisvol: er is voor iedereen iets te doen, ieder neemt zijn verantwoordelijkheid, wordt serieus genomen, ongeacht zijn plaats in de samenleving. Dit vormt een werkprogramma voor andere plekken in de samenleving.

¹ Wim van de Donk sprak op persoonlijke titel

'Economie = ideologische charlatanerie'

De financiële crisis is ook een morele en culturele crisis. Ons economisch stelsel is compleet onthecht van normale menselijke verhoudingen, van het ethos dat het stelsel in balans zou kunnen houden.

Ik las een essay van de Franse econoom en journalist Bernard Maris. Hij kwam om bij de aanslag op Charlie Hebdo. Hij zegt: 'Binnen enkele decennia zullen we onszelf afvragen hoe we in godsnaam zo'n belangrijke rol hebben kunnen geven aan een discipline die leeg is en in maatschappelijke zin niet-presterend. Economen zijn vooral goed in het achteraf uitleggen wat er gebeurd is, ze geven geen garanties voor de toekomst.'

Maris legt een relatie tussen de economie en het literaire werk van Michel Houellebecq, die een genadeloze analyse geeft van de leegte van onze tijd. Maris fileert de economie als ideologische charlatanerie. Economen, zegt hij, hebben te veel macht en baseren zich op een mensbeeld dat niet waar kan zijn.

Waardigheid van verschil

De waardeoriëntatie van de economie is sterk versmald. De vraag naar het waarom en het waartoe is uit het discours weggedrukt. Europa is een duidelijk voorbeeld. Het Europees avontuur begon vanuit een principiële discours over menselijke waardigheid, verzoening en samen verder leven. Dat discours is ontspoord naar een uitsluitend economisch programma, waarbij de interne markt van middel tot hoofddoel is geworden, en waarin variëteit als een probleem wordt gezien.

Europa is echter niet alleen gebaseerd op menselijke waardigheid, maar ook op de waardigheid van verschil – verschillen mogen er zijn. Ik citeer graag Erik Borgman: 'Elke ontmoeting met de ander is een nieuw begin van jezelf.' Dat discours is gesneuveld onder invloed van de marktwerking die uniformiteit wil creëren. Het verlangen naar identiteit, naar *grounded*-zijn is begrijpelijk, evenals de angst dat Europa ons die zou willen afnemen. Ik snap dat onbehagen, we hebben het gewoon nog niet goed genoeg samen doorgepraat. Mensen snappen best dat het soms handig is om dingen samen te doen. De onvrede ontstaat door een stilgehouden agenda – eloquent zwijgen!

Kracht van relationaliteit

Als die in beginsel nogal anonieme economie wordt toegepast om systemen te sturen waar relatie en wederzijdse afhankelijkheid de kern is – denk aan zorg en onderwijs – werkt dat ongenoegen en vervreemding in de hand. Iets vergelijkbaars gebeurt wanneer de overheid over participatie in de samenleving spreekt en vervolgens zwijgt. Ze moet het debat aangaan over waarom ze wil dat mensen op elkaar betrokken zijn.

Wij moeten niet alleen het onbehagen analyseren, we hebben ook een opdracht: investeren in concrete praktijken waar de kracht van relationaliteit kan worden geoefend. En laten we kijken naar wat er allemaal wel goed gaat – zoals op de Brabantse dag in Heeze. Mensen worden daar gelukkig door erkenning van hun waardigheid. Waar trouwens niet zoveel over wordt gepraat, waar vooral wordt *gedaan*.

Economie van verbondenheid

De 'echte' economie zit in regionale ecosystemen. We hebben behoefte aan regionomics. Behalve in Europa moeten we op regionaal niveau present zijn, dáár de samenleving opnieuw vormgeven. Een verbonden, betrokken beweging als het Christelijk-Sociaal Congres kan koerscorrecties geven. Want er is weer strijd nodig, van het architectonisch-constructieve soort. Er is al wel strijd, maar die is verdelend en destructief – en dat is niet ongevaarlijk (zie Clark). We moeten strijdbarder alert zijn. En van een 'halfzijdig verlamd' mensbeeld – waar het niet meer over wij gaat, slechts over ik – terug naar een relationeel model. Dat is een krachtig idee om verder te ontwikkelen. Dit soort concepten genereren al economische groei. We zijn geen knip voor onze neus waard als we geen ruimte geven aan concrete praktijken van relationele kracht.

Tot slot

De samenleving is zo anders dan in de tijd van Kuyper. De kwestie is niet zozeer of iemand al dan niet de mogelijkheid heeft aan het debat mee te doen – je bent zó trending topic. Kuyper zag het goed, hij richtte een krant op. Wij zouden met behulp van technologie een gebalanceerde strategie moeten ontwikkelen, virtueel en digitaal georganiseerd – zonder echte mensen en echte contacten uit het oog te verliezen.'